

УТИЦАЈ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ И ТРАНЗИЦИЈЕ
НА ДРЖАВНИ СУВЕРЕНИТЕТ И
БЕЗБЕДНОСТ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Мирјана Јовановић
Министарство одбране Републике Србије,

Главни светски проблеми у области права, економије, заштите природне средине, као што је загађење или проблем глади и сиромаштва, јављају се као питања која превазилазе границе само једне државе. У таквим условима готово је немогуће дефинисати национални интерес ван интереса остатка света, ван судбине целог човечанства. Сваки поступак који чинимо у својој локалној средини, у својој најближој заједници, има свој одраз на целокупну планету. Токови глобализације и муњевити развој водећих светских сила су на делу и у пракси показали да је идеја државности и националне државе, као и њеног суверенитета, битно измењена. Она је утицала и на појмове права, легалитета, легитимитета, као и на читав систем вредности које су тековина савременог човечанства, као што су: правда, правичност, једнакост.

Кључне речи: *глобализација, транзиција, савремена држава, државност, суверенитет, безбедност*

Увод

Глобализација је појам који се користи да би се описале промене у друштву, у култури и светској економији које доводе до драматичног пораста међународне размене. Глобализација значи стварање „глобалног села“ – брисање граница између различитих делова света, слободну трговину, али и ерозију националних суверенитета кроз бројне међународне уговоре. Међународни монетарни фонд је дефинише као стално растућу економску међузависност држава. У својим многобројним значењима глобализација обухвата и развојне процесе на интернационализацији софтвера, а подразумева и негативне ефекте мултинационалних корпорација. При томе се новац, информације, технологије, правни систем и инфраструктура јављају као главни носиоци ове појаве, а не треба заборавити ни културне промене које она изазива, међу којима су основне: ширење мултикултурализма, али и увоз културе који потискује локалну културу.

Глобализација није само лош, ни само добар процес, многи би рекли да је она попут богова грчке и римске митологије – има два лица.

Она сама по себи, као високоразвијени технички и технолошки ум, доноси добробит човечанству, али када се користи као вид дискриминације људи, као инструмент за даљу поделу света на богате и сиромашне, када постане макар и само делимично сред-

ство кршења људских права и мирољубивих интеграција на подручјима грађанских, политичких, економских, социјалних и културних права – онда таква глобализација доноси некултуру рада, сукоб и насиље у међународним односима. Њене добре стране су што смањује осећај изолованости, а увећава осећај еманципације као супротност локализму и провинцијализму. Електронске, сателитске и интерне комуникације омогућују да општа знања буду доступна свим људима света, без обзира на то где се налазе. Она доприноси повезаности и комплементарности друштвених установа у разним облицима друштвеног живота и на различитим меридијанима света, што увећава богатство интелектуалне и материјалне културе, доприноси међукултурном прожимању и све то заједно чини епитет доброг у контексту светског поретка који би требало да нас води у мултикултуралну толеранцију, а не у културну централизацију и униполарну глобализацију.

Што се тиче лоших страна, оне се у углавном односе на економску сферу, а затим на политичку и културну област, све до глобалног криминализма, тероризма и корупције, као и еколошких ризика, што говори о глобализацији као дехуманизованом појави.

По констатацијама и научним закључцима Џозефа Стиглица, професора економије и добитника Нобелове награде за економију 2001. године, које је изнео у својој књизи „Противречности глобализације“, која је објављена на 27 језика, постоји превласт америчког модела тзв. чисте тржишне привреде над европским моделом социјалне тржишне привреде. Аутор износи аргументе против ове тржишне привреде, називајући је религијом тржишног фундаментализма који, у суштини, значи продубљивање јаза између сиромашних и богатих. По његовим речима три институције управљају глобализацијом: Међународни монетарни фонд, Светска банка и Светска трговинска организација. Нарочито истиче улогу Међународног монетарног фонда који се од свог изворног значења претворио у установу са великом применом политике. Аутор се нарочито задржао на утицају глобализације у земљама у транзицији, где констатује да је увођење тржишне економије у највећем броју ових земаља довело до сиромаштва без преседана, те да је уместо старе религије – марксизма ушетала нова религија – тржишни фундаментализам. На основу тзв. Вашингтонског споразума између Међународног монетарног фонда, Светске банке и трезора САД око „правилних политика“ за земље у развоју, Међународни монетарни фонд и Светска банка имале су јасан циљ да приватизација у овим земљама мора да буде обављена брзо: оне земље које су се приватизовале брже добијале су бољу оцену.¹ Као резултат тога она није доносила очекиване резултате, пала је на терет потрошача, повећала незапосленост, довела до антипатије према самој идеји о приватизацији. Најозбиљнији проблем са приватизацијом јесте корупција, која се у многим земљама нашла у процесу подмићивања. Излаз из кризе аутор види у стварању светске владе која би надгледала глобализацију, а како ње нема постоји систем глобалног управљања без глобалне владе, у којем мали број поменутих институција, тесно повезаних са финансијским и комерцијалним интересима, доминирају сценом, а они који су погођени њиховим одлукама најчешће су без права гласа. Аутор се залаже за стварање нове глобалне економије, где ће све земље имати право гласа у одлучивању о политикама које их се тичу.

¹ Владимир Милић, „Транзиција савременог друштва – од друштва маса ка масовном друштву“, Правни факултет, Београд, 2001, стр. 45.

Глобализација, такође, често замењује старе диктатуре националних елита диктатуром ММФ-а и капиталних тржишта, које су фактички поручиле земљама да уколико не поштују ову правила неће добити зајмове. Те земље су, у основи, принуђене да делимично одустану од свог суверенитета и да пусте да их каприциозна тржишта капитала дисциплинују, говорећи им шта треба да раде, а шта не.

Дакле, докле год се глобализација спроводи на начин као до сада, представља препреку пуном остварењу грађанских права у условима демократског уређења. Многи су доспели у тешку финансијску ситуацију, њихови животи су постали несигурнији, а културе разорене. Све то је довело до незадовољства, до сиромаштва и нестабилности.

Глобализација и транзиција

Глобализација и транзиција су два веома сложена, савремена, глобална и друштвена процеса. Глобализација настаје као резултат високог степена међузависности појединих друштава у свету, а транзиција се јавља као реформаторски одговор на глобализацију у смислу јачања тржишта и тржишне економије. Ова два процеса условљена су високим степеном планетарне међузависности и неопходношћу радикалних друштвених реформи у складу са резултатима науке, технике, технологије и информатике.

У условима глобализације другачије се схватају главни фактори међународних односа и смерови спољне политике и дипломатије. Задржавање на старим обрасцима мишљења и понашања, који отежавају уочавање и разумевање карактера савремених промена, нужно доводи до изолације и заостајања у свим аспектима друштвене егзистенције.

Од посебног значаја је да се некритичким преузимањем туђих искустава и рецепата не сме градити модел привредног система и дефинисати стратегија друштвено-економског развоја већ, како каже Ј. Пајетске, да конкретна решења треба да буду обликована на начин који одговара ономе што одговара одређеној ситуацији и историјској традицији једне земље, што би значило да би модел привредног система у већини земаља у транзицији требало да следи европску традицију и тежи економији благостања.²

При свему томе, земље у транзицији треба да узму у обзир своје спољашње окружење, да прате догађаје у светској привреди, као на промене у светском окружењу, што подразумева постизање што бољих резултата у међународној размени, пажљиво отварање својих тржишта мултинационалним компанијама, реструктурирање постојећих привредних и непривредних делатности, коришћење у већој мери локалних ресурса и потенцијала. Види се да је укључивање земаља у транзицији у токове глобалних промена велики изазов и сложен задатак.

Глобализација и државност

Расправа о думетима и последицама глобализације попримила је, такође, интернационални карактер, а једна од централних тачка сукоба међу правним теоретичарима и филозофима је интервенционистичка политика САД, која као далекосежну последицу

² Владимир Милић, *исто*, стр. 59.

има негацију националне државе. Интелектуалци који се баве овим питањем свакако су Џозеф Стиглиц, Ноам Чомски и Самјуел Хантингтон. Поред тога, велики допринос сагледавању негативних последица глобализације даје и антиглобалистички покрет.

Као што се из дефиниције глобализације може видети, један од њених основних аспеката јесте „урушавање“ државности, односно самог појма националне државе. Овај процес је видљив, како смо рекли, не само у домену међународних односа и међународне политике, већ првенствено на међународном, глобалном тржишту, у друштвеним односима, праву, а посебно култури.³

По америчком аутору Фукојама, једна од основних извора „ерозије“ државности је читава група мултилатералних и међународних организација које преузимају одређене функције држава – нација. Неке од њих заиста стварају међународна правила која имају супрематију над националним правом, а друге у првом реду редукују легитимност држава. Овде посебно наводи да се у сукобу права ЕУ и изворима права држава чланица признаје супрематија права ЕУ. Међутим, ова супрематија не елиминише суверенитет, јер у питањима конституционалног уређења држава ЕУ нема надлежности (питање аутономије унутар државе).⁴

Будући да је право један од главних стубова глобализма (међународно уговарање, конвенције, декларације), дерогирани појам државности ставља у питање и појам правне државе као вредности по себи. Појам правне државе дефинише се појмом законитости. Према италијанском филозофу Ђорђу Агамбену, улога правне државе је маргинализована у глобалном свету. Његова теза је да светом тренутно влада ванредно стање, а не закон.⁵ Празнина, правна празнина која влада између закона и тог ванредног стања је „празно место“ које постаје основа новог глобалног правног система, а ванредно стање је скривени, али фундаментални начин владања за савремени свет. Друга важна одредница „дерогирања“ савремене државе је појава владавине менаџментом, односно управљањем.⁶ Владанје менаџментом је посебно видљиво у садашњој ситуацији америчке рецесије, чији су темељни узроци одсуство законског регулисања, тј. крајње немешање државе у привреду, према најтврђим правилима неолиберализма. Ова криза не би била толико страшна да се њене последице нису одразиле на друге земље у складу са доминацијом коју САД има над остатком света. Годину дана после избијања, криза хипотекарних кредита у Америци претворила се у светски финансијски земљотрес, праћен повећањем цена енергије и сировина. Вера у врлине глобалног капитализма нестаје. Америчке институције, рођене у борби против државне власти, ограничавају државну моћ, али и социјалне функције државе. „Капиталистички сан о глобалном тржишту је умро“ изјављује европски финансијски стручњак Јозеф Акерман.⁷

Актери међународне, монетарне, финансијске и енергетске елите сматрају да је глобализам претрпео неуспех. Минимизирање улоге државе отвара пут безвлашћу, анемичној путањи глобалног тржишта које допушта капиталу да самостално креира

³ Н. Чомски, „Шта у ствари хоће Америка“, Институт за политичке студије, Београд, 1995, стр. 82.

⁴ F. Fukuyama, „The end of History an last Man“, Hamich Hamilton, London, 1992, стр. 33.

⁵ X. Арент, „Тоталитаризам“, Политичка култура, Загреб, 2001, стр. 95.

⁶ Н. Чомски, *исто*, стр. 82

⁷ Светлана Поповић „Глобализација – могућности и изазови за земље у развоју“, Економске теме, Економски факултет у Нишу, 2003, стр. 15.

друштвене односе. Догађаји који потресају свет отварају питање: да ли се боље вратити изворним вредностима правне државе?

Чињеница је да смо данас све ближи и све зависнији једни од других. Тај феномен блискости може постојати као економски, политички и културни процес који је омогућен брзим развојем транспорта и комуникације, често вођен жељом великих корпорација за освајањем нових тржишта. Може се рећи да је економија *spiritus movens* идејног, политичког, па и сваког рационалног размишљања, како на локалном, тако поготово на светском нивоу.⁸ И одатле се неминовно намеће питање могућности сукобљавања процеса глобализације и прокламоване, односно фактичке суверености државних заједница. Ако суверенитет представља снагу која фактички надјачава другу, која евентуално постоји у таквој држави, намеће се питање од чега та снага зависи и да ли је она супротстављена не само у оквиру властите државе, већ да ли је она као таква респектована од спољних фактора – других поседника такве силе на својој територији. Према томе, суверенитет има своју унутрашњу и спољашњу компоненту. Држава се има сматрати сувереном не само када је у стању да буде најјача сила у оквиру своје територије, већ и када друге државе признају као такву. Државни суверенитет, без обзира на то да ли се ради о унутрашњој, а нарочито спољашњој функцији, лежи у способности људског фактора, било да је оличен у појединцу, или изабраној друштвеној управљачкој елити, зависи од његове способности успешног решавања економске проблематике одређеног друштва. Економске санкције примењене према једној држави у условима интензивне потребе за међународном разменом су ефикасан начин подривања суверености. Суверенитет је инструмент, како власти, тако и одбране, али и његове економске садржине, историјски установљене у корист суверена или уже или шире групе друштвене елите, па најзад и друштва у целини. Истичемо га да бранимо своје привилегије, а олабављујемо да би просперирали. Владајућа елита, зависно од способности, жеља и избора, интересно усмерених политичких одлука, мора да се сналази у вештини избора. Устав је само оквир и правни израз, граница таквих извора на унутрашњем и спољном плану, а резултати су мерила вештине политичког избора.

Република Србија у савременим глобалним кретањима

Крај прошлог века и почетак новог миленијума на нашим просторима доносио је болне промене. Распарчавање једне суверене државе унутрашњим и спољним чиниоцима замењено је стварањем неколико других друштвених заједница. Та дезинтеграција као да није завршена, а и даље изазива поделе у самој Србији, сувереној у самој мери у којој је спољни фактор био доминирајући и фактичко отцепљење територије на којој је физичка сила матице ту компоненту суверено морала препустити међународној заједници. Снагу међународног права замениле су снаге аргумента силе уз погубност двоструких стандарда. Овај фактички и политички догађај наше садашњости постао је, силом прилика, глобални проблем о којем расправља и светска организација. Међутим, и ако у фактичким и политичким догађајима из наше садашњости морамо препу-

⁸ Исто, стр. 19.

стити вештини и јачини аргумената у текућој борби за поштовање међународних правила понашања, чије тумачење није лишено економских и политичких интереса, не само на локалном, европском већ и на глобалном нивоу, не сме се пренебрегнути питање у којој мери, за наше прилике, феномени глобализације утичу на нашу сувереност и на наш правни систем и решења прихваћена у нашем уставу.

Наш млади устав резултирао је као несумњива тежња прихватања основних демократских начела и цивилизацијских достигнућа која су као стандарди прихваћени у земљама које су их уградиле у своја основна акта и, што је важно, мање или више успешно их спровели у пракси. Поставља се питање у којој мери историјски и текући политичко-економски фактори, а пре свега оно што називамо глобализмом утичу на садржину и промену уставних опредељења. С обзиром на своју економску основу која се манифестује у политичкој форми може се закључити да се глобализација не ограничава само на међународном као спољашњем фактору утицаја, већ и на онај део друштвене активности појединих држава који је био резервисан за одређену унутрашњу суверену власт на начин који формално ту сувереност не нарушава, али је „омекшава“.⁹ Не може се рећи, на пример, да су озбиљни сукоби унутар Либана, Израела и Палестинаца, унутар Судана и слично, а да не говоримо о недавно нашим догађајима и њиховом косовском рецидиву, били и остали главни чинилац. Мања али очигледно видљива је активност спољних фактора и на гласачки механизам у појединим земљама који преферира неглобализму или регионализму наклоњене опције. Неутралност у облику незаинтересованости више не постоји већ само блажа форма испољавања политичких циљева.

Моћ је у друштвеном смислу променљива категорија која се постепено свела на моћ друштва као целине демократског облика владавине („владавина народа“) као носиоца суверенитета. Наш устав у члану 2. наглашава: Сувереност потиче од грађана који је врше референдумом, народном иницијативом и преко својих слободно изабраних представника. Ниједан друштвени орган, политичка организација, група ии појединац, не може присвојити сувереност од грађана нити успоставити власт мимо слободно изражене воље грађана. Изражавајући грађане као носиоце суверенитета несумњиво произилази да се унутрашњи вид суверености односи и на ону варијанту која се испољава када се ради о држави као субјекту међународног права, где други субјекти то својство признају. При томе треба приметити да се проблеми који настају између ових субјеката свакодневно решавају у оквиру билатералних и мултилатералних преговора и договора. Чак и кад проблема нема, неопходна су усаглашавања правила, поступака, стандарда које намећу привредни и политички односи. Проблематика питања о којима овде расправљамо управо је у вези, директно или индиректно, са учешћем Србије у међународним асоцијацијама и утицајем тих веза на постојећу суверену позицију. Спољно дејство уставног начела које се односи на међународне односе прихвата општеприхваћене принципе међународног права реализованих у форми међународних уговора, који пролазе филтере потврђивања и контролу уставности. То је пут којим међународни потврђени акти улазе у систем унутрашњег законодавства.

Савремени Устав Србије, један од најмлађих у којем је, према општој оцени, усвојено и унето много, према светским мерилима, напредних идеја и начина њиховог спровођења, али се при томе изгледа није могло избећи уношење доминантних

⁹ Доц. др Бранислав Митровић, Економске теме, Економски факултет у Нишу, 2003, стр. 11.

текућих проблема као најава у садашњости и будућности територијално издвојених делова целине. Зато члан 8. Устава можемо схватити као израз чињенице да Устав као правни акт може изразити политичко опредељење онима којима може и хоће суверено да влада и ако тренутно нема снагу суверене власти.

Свакако треба закључити да властита легислативна основа не би смела бити сметња оним глобалним решењима која суштински значе појединачни напредак у прихватљивом заједништву народа. То често може значити, када смо ми у питању, да се морају прихватити и она решења за која данас сматрамо да су немогућа за једну суверену државу. Тиха ерозија суверености се лакше и безболније провуче кроз уставне филтере (ако их има) од оних одлука које светски колектив намеће, горка пилула се неминовно у правном систему прогута лакше *de facto* од оне *de jure*.

У којој мери ће Србија прићи и проћи у процесу глобализације, зависи од њеног добробог и лошег искуства, али стварно прилагођавање почиње са њеним приближавањем европској заједници, да би се са њом и у њој „глобализирали“. Сметње и искушења у прилазу таквом заједништву само су очигледан пример наших способности да у случајевима оног што сматрамо лошим бирамо оно мање. Наиме, суверенитет не може бити „окрњен“ ако у компликацијама са глобалним чиниоцима и субјективно користимо уставно овлашћење на начин и у сврху остварења универзалних цивилизацијских циљева које у својој суштини управо значи остваривања која омогућавају цивилизацијски напредак.¹⁰

Прилагодити се значи не само преживети већ и напредовати. Економске законе не можемо критиковати или изменити већ искористити. Бранити се од глобализације негирањем свих њених аспеката јесте недовољна способност правилног избора, која може бити и жеља за стицањем унутрашњих политичких поена. Међутим, у ситуацијама ако је и када је народ суверен требало би, у коришћењу демократског избора своје политичке елите као својих представника, да сноси и последице таквог избора.

Јединственост „косовског случаја“

Од појединих представника значајних држава и међународних организација често се може чути да је Косово „јединствен случај“. Ова изјава обично се користи како би се оправдао став да једнострано признање, од стране етничких Албанаца прокламоване независности Косова није и не треба да буде од утицаја на било који сличан случај данас у свету. Пример који добро илуструје овај став је прокламација под насловом *Kosovo must be independent* („Косово мора бити независно“ у *International Herald Tribune* од 16. јуна 2007. године, стр. 29) коју је потписало десет бивших министара иностраних послова. Међу начелима у основама за решење косовског конфликта, које је утврдила контакт група, каже се да је косовски случај јединствен и да као такав не може да послужи као преседан за било коју другу ситуацију. Сличне изјаве давала је и Кондолиза Рајс, наводећи да постоји историјат етничког чишћења и злочина против цивилног становништва, те продужено присуство администрације УН не постоји на другом месту, јер је косовски случај посебан и не може бити посматран као прецедент. Тривијално посматрано, сваки појединачан случај је истовремено и јединствен,

¹⁰ Светлана Поповић, *исто*, стр. 29.

али је јасно да заступници ове тезе циљају на друге разлоге које овом случају дају карактер „јединствености“. Помоћник државног секретара Данијел Фрид такође сматра да је Косово јединствен случај, јер је НАТО био принуђен да интервенише како би зауставио етничко чишћење и уклонио његове последице. Савет безбедности је затим овластио администрацију УН да управља Косовом, уклањајући тако власт Србије над Косовом. Резолуција 1244 је, такође, утврдила да ће коначан статус Косова бити утврђен преговорима. Видљиво је да постоји „политичка логика“ целог „оправдања“ која неспретно настоји да сакрије поступање започето агресијом делова међународне заједнице над Србијом, наопаком политичком аргументацијом која на још далекосежнији начин угрожава темеље међународног правног поретка.

Сврха тезе „о јединствености“ јесте да покаже да је цео случај неподобан да се подведе под било које постојеће опште правило међународног права и да особеност случаја оправда и особено, тзв. „казуистичко“ решавање спора, а не поштовање устаљених правила. Исто тако, то значи да принципи који ће определити одлуку о статусу Косова не могу бити преседан за друге случајеве у свету. То се види и из чињенице да се теза о јединствености даје као одговор на две разложне примедбе. Прва је да би признавање независности једном делу територије суверене, демократске државе мимо њене воље, представљало прекршај норми међународног права које забрањују насилно мењање међународних граница, а друга да би то признање успоставило опасан преседан, правило чија би примена на друге конфликти могла довести до несагледивих последица. Основно питање које се овде поставља јесте да ли је уопште могуће, унутар правног дискурса, смислено говорити и тврдити да једна одлука која има озбиљне правне последице заправо остаје изван права? Право је нормативна појава, али је и социјална, институционална пракса, јер представља феномен људског друштва. Међународно право, као и унутрашње, путем одређених правила која се практикују и која представљају специфичну врсту разлога за поступање и стандарда за процењивање предузетих радњи и поступака усмерава понашање сопствених адресата и утиче конклузивно на одлуке у споровима између њих. Могуће је да се одлука која би била сматрана правном донесе и без ослањања на постојећа правила – казуистички. Заговорници тезе о јединствености косовског случаја подразумевају да се управо то догодило. У правној теорији постоје два јасно обликована става о пожељности доношења правних одлука. Први је Бентамов, ослоњен на примену унапред прописаних општих законских норми у појединачном случају, а други Бекстонов да се право најбоље ствара приликом примене кроз казуистичко („case-b-case“) одлучивање, које је пажљиво подешено према околностима појединачног случаја.¹¹ Међутим, пошто се појединачни случајеви решавају применом неких општих принципа и објективних разлога који се на тај случај може применити, то сами ти принципи на одређени начин постају део права. Дакле, ни ово одлучивање не лебди у правном вакууму. И таквим одлукама се ствара право. У системима прецедентног права, онда када се у пракси они појављују, нико не тврди да се више никад сличан случај неће појавити. Заговорници „јединствености“ косовског случаја управо тврде да се општи принципи који су решили косовски случај у ствари не могу сматрати општим и примењива-

¹¹ R. A. Dahl, „Демократија и њени критичари“, Политичка култура, Загреб, 2002, стр. 12.

ти на друге случајеве. Џозеф Реј овај систем назива системом апсолутне дискреције, јасно га одвајајући од правног система.¹² У њему не постоје те обичајне или законске норме које они морају да примењују, нити су обавезни да следе сопствене прецеденте. По речима професора Јовановића, и ако се претпостави да косовски случај није могао бити решен на основу постојећих правила међународног права и да његово решавање представља правну празнину, опет и казуистичко одлучивање мора створи принцип, који ће важити и убудуће за све сличне случајеве. Још се мање уклапа друга могућа имплицитна последица ове тезе да таква одлука уопште не ствара прецедент. Једини аргумент који би звучао иоле уверљиво био би институционални. Наиме, пошто се зна да прецеденти нису био чије одлуке, већ пре свега овлашћених, највиших институција, пре свега правосудних. У овом смислу од великог правног значај је изношење косовског случаја пред Међународни суд правде. Због саме легитимности и ефикасности међународног права оно мора да се ослања на унапред постављена правила, а не на казуистичко одлучивање.

Закључак

Припадање наше заједнице народима света је физичка и друштвена неминовност. При томе, по територији и људском потенцијалу смо мања заједница, али то не значи подређеност у међународним односима. Огромну предност над бројчаним показатељима представља квалитет људских ресурса. Људски фактор представља срж сваког успеха и значења заједнице. Од тог фактора зависи и карактер политичке елите, која у демократском друштву бива изабрана да доноси одлуке. Сувереност и устав једне државе морају да потенцирају људски фактор у смислу његовог коришћења као средства за очување стабилности, самосталности и унапређења друштвене заједнице. Све што једна држава има – средства за рад, знање потребно за остварење Локове верзије дужности државе у правцу благостања и среће становника, може обезбедити само човек који зна како може доћи до таквог циља.

Механизам интерних побуда мање или више је историјски условљен при стварању основног правног акта, али може бити „нагрижен“ глобалним појавама и гледиштима несумњиво зато што држава постаје све мање самостална због потребе да у цивилизованом нивоу, бар оном просечном, не може бити много другачија да би остала да ужива у властитој слободи изолованости. Да ли је у поједином друштву пожељна једна или друга врста слободе, опет је ствар избора, што често доводи до унутрашњих подела које могу угрожавати стабилност државе. Поновимо и нагласимо да сва мудрост овде лежи у способности правилно одабира када је, наравно, тај одабир могућ. Још је Иво Андрић у „Додиру са странцима“ рекао: „Потпуно је погрешно схватање које нам је остало као рђаво наследство прошлости, да између силе и поковања сили нема средњег пута и да у односу са иностранством ваља изабрати једно од то двоје. У односу са иностранством извесно је да ни једно ни друго не ваља и да између силе и покорености воде многи путеви, а то су путеви достојанства и успеха“.

¹² R. A. Dahl, *умо*, стр. 19.

Литература

1. Fukuyama, F.: „The end of History an last Man“, Hamich Hamilton, London, 1992.
2. Glener, E.: „Нација и национализам“, Политичка култура, Загреб, 2001.
3. Арендт, Х.: „Тоталитаризам“, Политичка култура, Загреб, 2001.
4. Чомски, Н.: „Шта у ствари хоће Америка“, Институт за политичке студије, Београд, 1995.
5. Чомски, Н.: „Профит изнад људи-неолиберализам и глобални поредак“, Светови, Нови Сад, Београд, 1995.
6. Dahl, R. A., „О демократији“, Политичка култура, Загреб, 2003.
7. Dahl, R. A., „Демократија и њени критичари“ Политичка култура, Загреб, 2002.
8. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 98/2006.
9. Печујлић, М.: Глобализација – два лика света, „Гутембергова галаксија“, Београд, 2002.
10. Поповић, С.: „Глобализација – могућности и изазови за земље у развоју“, *Економске теме*, Економски факултет у Нишу, 2003.
11. Митровић, Б.: *Економске теме*, Економски факултет у Нишу, 2003.